

ההר
הטוב
הזה

והלבנון

התוכן

הלבנון — ארץ ישראל	פרק א':
הכבושים וההתישבות היהודית בלבנון בימי בית ראשון	פרק ב':
הריכוזים היהודיים בלבנון בימי בית שני ולאחריו	פרק ג':
הלבנון כדור גאולה וכחזון אחרית הימים	פרק ד':
נחלת שבט אשר וזבולון באורם של חכמינו	פרק ה':
צור וירושלים	פרק ו':

מי שברך לחיילי צה"ל

נוסח מתוקן

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא
יברך את חילי צבא הגנה לישראל, העומדים
על משמר ארצנו וערי אלהינו

מן הלבנון

ועד מדבר סיני

ומן הים הגדול

עד לבוא הערבה

ביבשה באויר ובים. יתן יהוה את אויבינו
הקמים עלינו נגפים לפניהם. הקדוש-ברוך-הוא
ישמר ויצייל את חילינו מכל צרה וצוקה ומכל
נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה
ידיהם, ידבר שונאינו תחתייהם ויעטרים בכתר
ישועה ובעטרת נצחון. ויקים בהם הכתוב: פי
יהוה אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם
אויביכם להושיע אתכם: ונאמר אמן.

בשער

תפקיד החוברת שלפנינו, הוא הארת נושא הלבנון במסגרת גבולות ארץ ישראל. אין מטרתה ברור נושא גבולות הארץ בכללו, אף לא ברור יסודי של הצד ההלכתי.

החוברת מתמקדת בהבאת הפסוקים מן התורה ומדברי הנביאים, וכן מאמרי חכמים בתלמוד, שיש בהם כדי להוכיח את הקשר של עם ישראל עם הלבנון בכל מהלך ההסטוריה עד ימינו אלה.

נושאים הנוגעים לגבולות הארץ בכלל, ומחייבים סקירה רחבה — אין מקומם כאן. נושאים אלה נדונים בהרחבה במחקר תורני על גבולות ארץ ישראל, העומד לראות אור בעזרת ה' בקרוב.

מסיבה זו קיצרנו בפרק א' הדן בגבולות הצפוניים של ארץ ישראל, וכן בפרק ג' הדן בגבולות עולי בבל, הדברים המובאים שם הם תמצית של פרקים אחדים מתוך המחקר האמור.

אם תקרב חוברת זו אל לב המעיין את נושא הלבנון ושייכותו לארץ ישראל, ואת חיבת הארץ בכלל — והיה זה שכרי.

בצפית הישועה השלמה
ישראל אריאל

מנחם־אב תשמ"ב

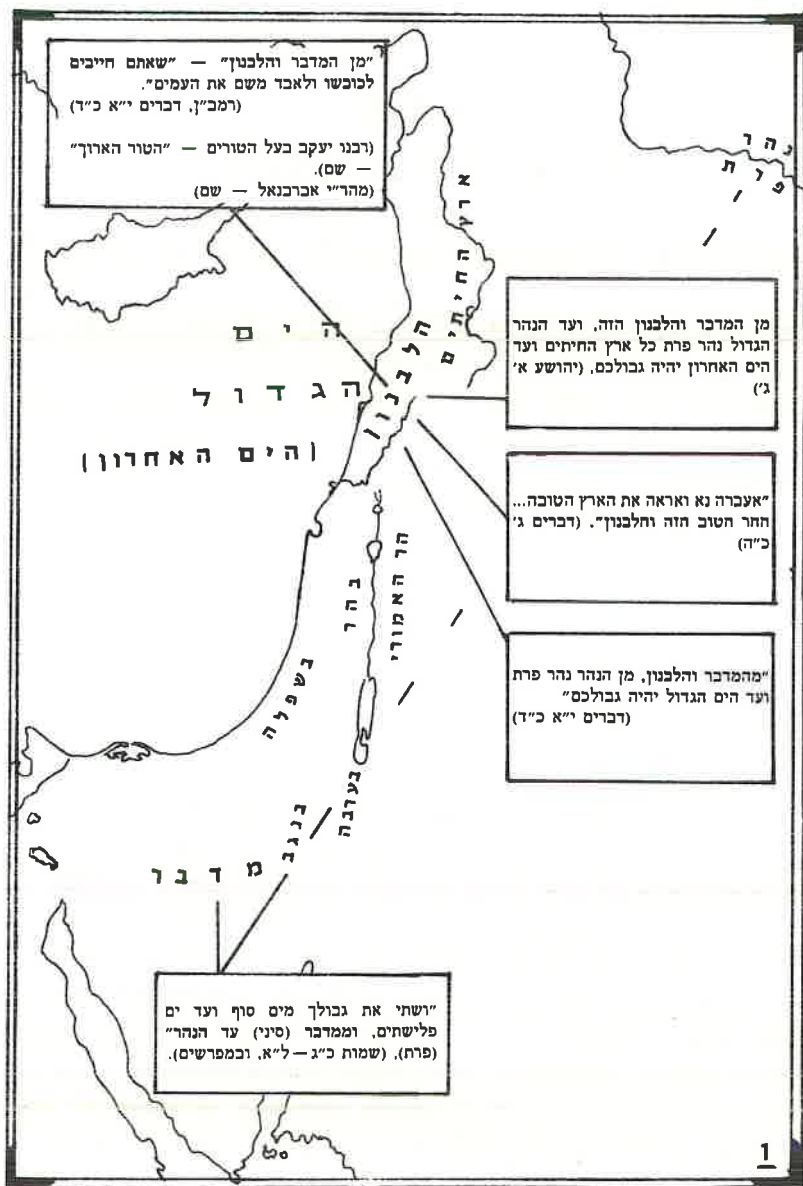
פרק א הלבנון — ארץ ישראל

הלבנון — הוא ארץ ישראל, אך בנגוד לתפיסה הפשטנית כאילו הוא בצפונה של ארץ ישראל, הלבנון במדה רבה הוא לבה ומרכזה של ארץ ישראל.

להלן כמה פסוקים מפורשים על שיכותו של הלבנון לארץ ישראל. כשישראל קרובים להכנס ארצה אומר להם משה: "ובואו הר האמורי ואל כל שכניו, בערבה, בהר, ובשפלה ובנגב ובחוף הים, ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת" (דברים א' ז'). משה עצמו, בתחינתו לפני הקב"ה לעבור את הירדן, אומר: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון". (דברים ג' כ"ה) ברור מכאן שהלבנון נכלל בגבולות הארץ כשהפרת הנמצא מצפון לו רחוק ממנו מרחק רב.

א. פסוקים מפורשים

גם בפרשת עקב, חוזרת התורה וקובעת את תחומי ארץ ישראל החייבים בכבוש: "מן המדבר והלבנון, מן הנהר נהר פרת ועד הים הגדול יהיה גבולכם", (דברים י"א כ"ד). כך גם בתחילת ספר יהושע, כשיהושע פותח בכבושיו בארץ, נכתבו הגבולות המדויקים שעליו לכבוש: מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החיתים ועד הים האחרון מבוא השמש יהיה גבולכם", (יהושע א'). לבנון מזוכרת כאן באופן מפורש בכלל הגבולות החייבים בכבוש, בדברי הפרשנים הראשונים אף באה הגדרה מפורטת יותר של המושג "לבנון" שיש לכבושו, ראה פרוש רבנו מיוחס לדברים י"א כ"ד, "הלבנון" — הוא בצפונה (של ארץ ישראל) כמו שנאמר ביהושע: "וכל הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר חרמון עד לבא חמת" (יהושע י"ג ה). הפשט בפסוקים — הוא גם הדבר שנקבע להלכה, ומדרש חכמינו ז"ל ב"ספרי" על דברים י"א דן על כך באריכות ומרחיב את הדיון בגבולות הארץ שחובה לכבושם, כשהלבנון נכלל במקומות שיש לכבושם.

זוהי גם דעת הפרשנים על הפסוקים הנ"ל. דעת הרמב"ן – ר' משה בן נחמן כפי שהרחיב עליה את הדבור בספר המצוות לרמב"ם (השגות הרמב"ן מצוות עשה ד'). וכן גם דעת ה"אברבנאל" בפירושו לדברים י"א, ודעת רבנו יעקב "בעל הטורים", האומרים על המילים: "מן המדבר והלבנון" וכו', "שאתם חייבים לכובשו ולאבד משם את העמים", ראה בפירושיהם של הפרשנים שם (דברים י"א כ"ד).

הפסוקים המובאים לעיל מזכירים במפורש את הלבנון, אך יש לזכור, שאת גבולות הארץ שאנו חייבים בכיבושם, הננו למדים גם מפסוקים אחרים, המציינים את מהלך הגבולות מסביב לגבולות הארץ, מבלי לציין את האזורים הפנימיים.

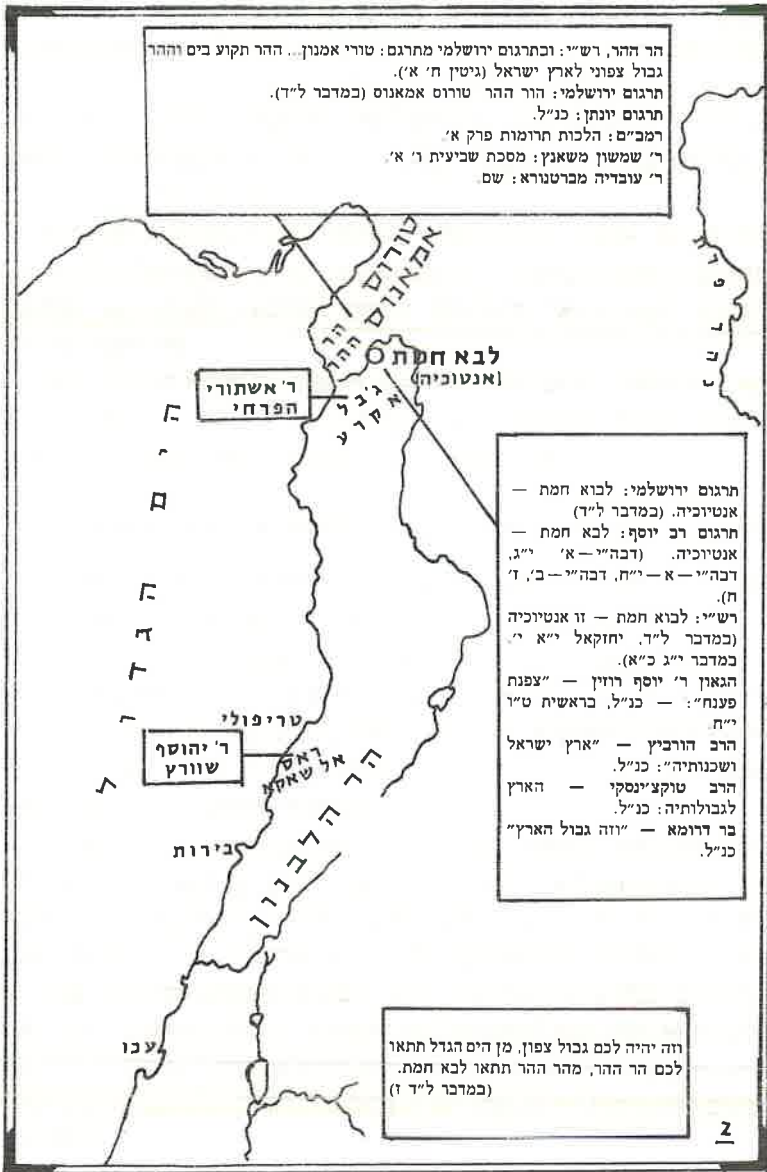
וכגון בפרשת משפטים (שמות כ"ג ל"א), שם נאמר: "ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלישתים ומדבר עד הנהר" כשהכוונה לדעת המפרשים שם היא, כי תחומי הארץ מקיפים ממדבר סיני ועד נהר פרת.

ב. הור ההר ולבוא חמת – גבול צפוני הכולל את לבנון

דיון רחב קיים במפרשים באשר למקומם של הור ההר ולבוא חמת, הנזכרים בפרשת מסעי בתור גבולות צפוניים של ארץ ישראל. רוב המקורות הקדומים, וכן גדולי הפוסקים והפרשנים, קובעים את מקומו של הור ההר ב"טורוס אמאנוס" הנקרא גם בשם "מוסא דאג" מדרום למפרץ אלכסנדרטה, הנמצא בגבול סוריה תורכיה. כאן נמנה אותם בקצרה: תרגום יונתן בן עוזיאל לתורה, תרגום ירושלמי, רש"י, רמב"ם, ר' שמשון משאנץ, מאירי, ר' עובדיה מברטנורא ועוד.

ר' אשתוריה הפרחי קובע את הור ההר דרומית יותר כארבעים ק"מ – בג'בל אל עקרא. כמו כן ישנם חוקרים כמו בעל הספר "תבואות ארץ" וכן מחבר "אדמת הקודש" שקובעים את הר ההר דרומית יותר, ליד טריפולי או ליד בירות. אך כאמור דעת המקורות הקדומים המקובלים להלכה היא שהור ההר הוא ה"טורוס אמאנוס" הנזכר לעיל. דיון דומה קיים לגבי מקומה של "לבא חמת" הנזכרת אף היא במקומות אחדים כגבול הצפון של ארץ ישראל. "לבא חמת" נזכרת כנקודה צפונית במסלול הליכת המרגלים בארץ ישראל, כן היא נזכרת בגבולות הארץ בפרשת מסעי, וכן כאזור התישבות בתקופת דוד ושלמה.

אף שם, דעת המקורות הקדומים וכן דעת חוקרים מאוחרים היא, כי "לבא חמת" סמוכה ל"טורוס אמאנוס" והיא אנטיוכיה הקדומה הנקראת

גבול הצפון — הור ההר ולבא חמת — מקורות

כיום אנטיקה, המצויה כעשרים ק"מ מחוף הים התיכון, על גדות הנהר אורונטס בצפון סוריה.

המקורות הקובעים כך הם: תרגום ירושלמי על התורה, תרגום רב יוסף לדברי הימים, רש"י בפירושו על פרשת המרגלים. ובמקומות אחרים, וכן דעת הרב טוקצינסקי בספרו "הארץ לגבולותיה", חיים בר דרומא בספרו: "זוה גבול הארץ". זוהי גם דעת ר' יוסף רוזין הרוג'זיבי בפירושו לתורה "צפנת פענח", וכן גם דעת החוקר הרב הורביץ בספרו "ארץ ישראל ושכנותיה".

לאור קביעה זו ברור שכל מה שמדרום ל"טורוס אמנוס" ו"לבא חמת" הוא ארץ ישראל לענין מצוות כבוש ולענין כל המצוות.

ג. הלבנון ונחלת השבטים

יעקב אבינו בברכתו לבניו מברך את זבולון, שנחלתו תכלול את צידון על חוף ימה של לבנון: "זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אוניות וירכתו על צידון" בראשית מ"ט, י"ג.

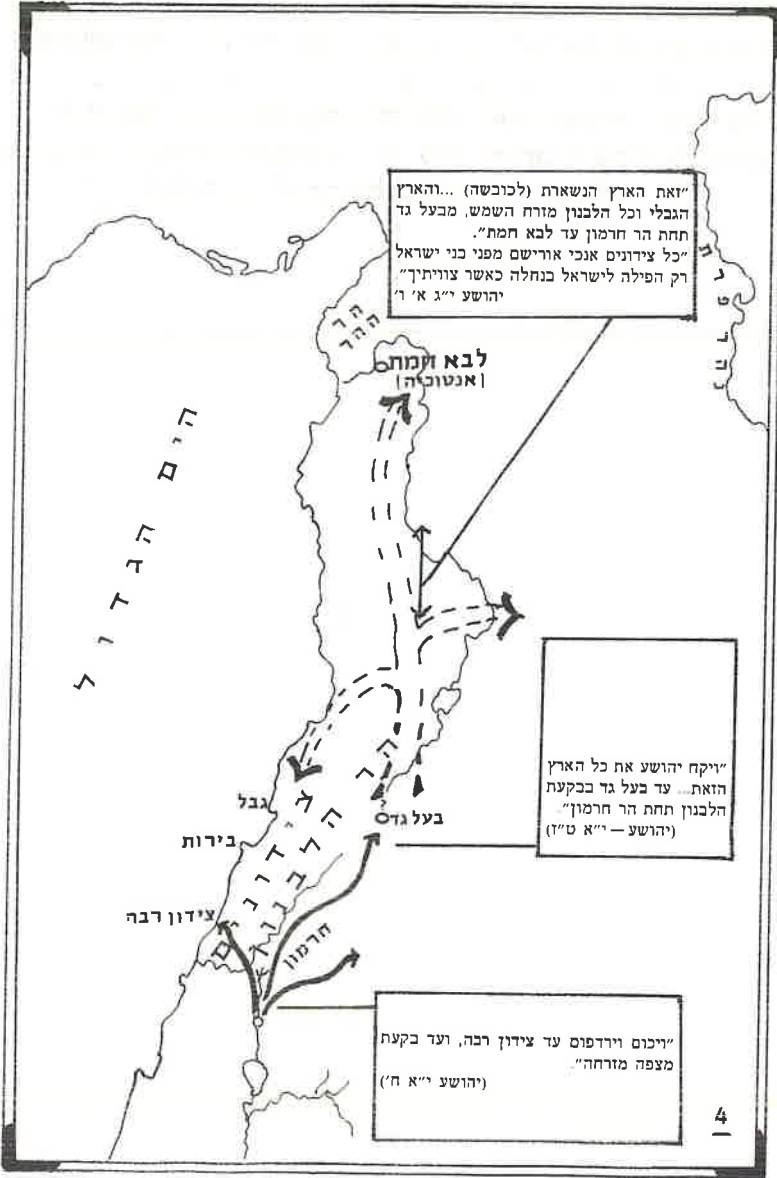
מפרש שם רש"י: "זבולון לחוף ימים: על חוף ימים תהיה ארצו, והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות במקום הנמל שאוניות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר". וירכתו על צידון: "סוף גבולו יהיה סמוך לצידון ירכתו" – סופו, כמו – "ולירכתי המשכן".

צידון עצמה נכללה בנחלת אשר ששכן צפונית לזבולון, מובא ביהושע י"ט כ"ד: "למטה בני אשר למשפחותם, ויהי גבולם... ורחוב וחמון וקנה עד צידון רבה... ועד עיר מבצר צור". בספר שופטים מובעת תרעומת על שבט אשר על שלא הוריש את יושבי צידון וערים אחרות בצפון, "אשר – לא הוריש... ואת יושבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב וגו', (שם א. ל"א.). מן הראוי להוסיף, שאף נחלת שנים וחצי השבטים בעבר הירדן השתרעה בחלקה על פני ארץ הלבנון.

ראה תרגום ירושלמי לבמדבר ל"ד ט"ו הכותב כך: "ומכנת כרך מלכותהון דאמוראי נפק להון תחומא לטור תלגא ולחומתא דלבנן" וכו'. תרגום לתרגום: ומכנת, עיר מלכות האמורי יצא להם (לשנים וחצי השבטים במזרח) הגבול להר השלג ולחומת הלבנון ומהר השלג יצא להם הגבול לחובה שמימין צפון מעין דמשק".

שבט דן הרחיב את נחלתו והתנחל בסביבות החרמון, כמובא בשופטים

י"ח כ"ז: "ויבואו על ליש על עם שוקט ובוטח, ויכו אותם לפי חרב ואת העיר שרפו באש ואין מציל, כי רחוקה היא מצידון, ודבר אין להם עם אדם, והיא בעמק אשר לבית רחוב, ויבנו את העיר וישבו בה ויקראו שם העיר דן". אולם לפי יוסף בן מתתיהו היה חלק מאזור הלבנון המזרחי גם בידי שבט נפתלי, כמובא בקדמוניות ה', א, כ"ב, הכותב: "ואת החלקים הפונים מזרחה עד דמשק העיר עד הר הלבנון נטלו בני נפתלי".

כבוש יהושע בלבנון - ו"הארץ הנשארת" לכבוש

פרק ב'

הכבושים וההתישבות היהודית בלבנון בימי בית ראשון.

צידון היתה בירת מחוז נרחב — שנקרא "צידונים" על שמה. האזור כולל את אזור העיר צידון, את הר הלבנון, את גבל שמצפון לו, והסתיים ב"לבא חמת" בצפון. את האזור הזה כולו נצטוו ישראל לכבוש.

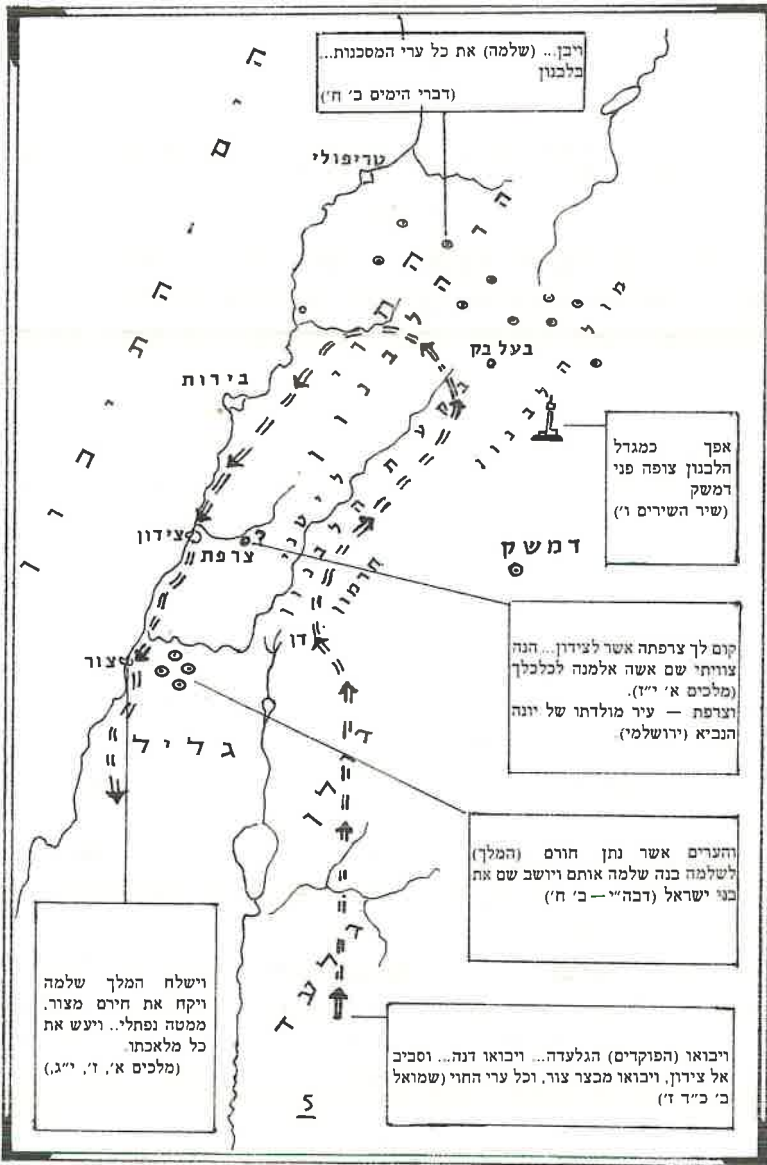
א. כבושי יהושע בלבנון

כך נצטווה יהושע הכובש הראשון של ארץ ישראל: "ויהושע זקן בא בימים, ויאמר ד' אליו: אתה זקנת באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה, זאת הארץ הנשארת: ... והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש, מבעל גד תחת הר חרמון עד לבא חמת, כל יושבי ההר מן הלבנון עד משרפות מים כל צידונים אנכי אורישם מפני בני ישראל, רק הפילה לישראל בנחלה כאשר צויתך". (יהושע י"ג א—ו).

יהושע במלחמתו עם עמי הצפון הצליח להכות אותם, והשתלט על שטחים נרחבים בדרום הלבנון. כמובא ביהושע י"א ז: "ויבוא יהושע וכל עם המלחמה עמו עליהם... ויתנם ד' ביד ישראל ויכום וירדפום עד צידון רבה ועד משרפות מים, ועד בקעת מצפה מזרחה, ויכום עד בלתי השאיר להם שריד", ושם פסוק י"ז נאמר: "ויקח יהושע את כל הארץ הזאת... ועד בעל גד בבקעת הלבנון". לפי פרושו של י. קיל ליהושע "בעל גד" הוא בעל-בק כיום. החלקים הצפוניים של לבנון מצידון וצפונה עד "לבא חמת" נכבשו רק בתקופת דוד, ובתקופת שלמה היה כל המרחב מן הפרת בצפון ועד נחל מצרים בדרום בשליטתו, כשהעמים מעלים לו מס, כמובא במלכים א' ה': "ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר (פרת) ארץ פלישתים ועד גבול מצרים מגישים מנחה ועובדים את שלמה כל ימי חייו". שלמה אף בנה את תדמור במדבר וערים אחרות מצפון ללבנון לייצוב קו הגבול.

ב. ההתישבות בצפון בתקופת דוד

בתקופת דוד ושלמה היתה התישבות יהודית בלבנון, ובמפקד העם שערך דוד עוברים יואב ושרי החיל בערי הלבנון — לפקוד את אנשי הצבא.

ההתישבות בלבנון מימי דוד ושלמה ועד ימי אחאב

כמובא בשמואל ב' כ"ד ז' "ויבואו דנה (לנחלת שבט דן) יען, וסביב אל צידון, ויבואו מבצר צור וכל ערי החוי". כאן יש לציין שה"חוי" ישב במרחב שבין הר החרמון עד "לבא חמת" וישראל ישבו בקרבם, כמובא בשופטים ג' ג': "והחוי יושב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבא חמת... ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני... והחוי". העובדה שדוד ראה צורך למנות גם את היושבים בערי הלבנון, מלמדת כי מספרם לא היה מבוטל, והיתה חשיבות לכח הצבאי הנמצא בצפון הארץ. יתר על כן, בתקופת דוד התרחב הישוב והגיע עד ל"לבא חמת" בצפון, וכאשר דוד מקהיל את כל ישראל להעלות את ארון האלקים לירושלים הוא מקהיל אותם "מן שיחור מצרים ועד לבא חמת להביא את ארון האלקים מקרית יערים", (דברי הימים א' י"ג ה') ובתרגום רב יוסף מתרגם שם את המילים "לבא חמת" — "עד מעלן לאנטיוכיה". היא "אנטקיה" של היום.

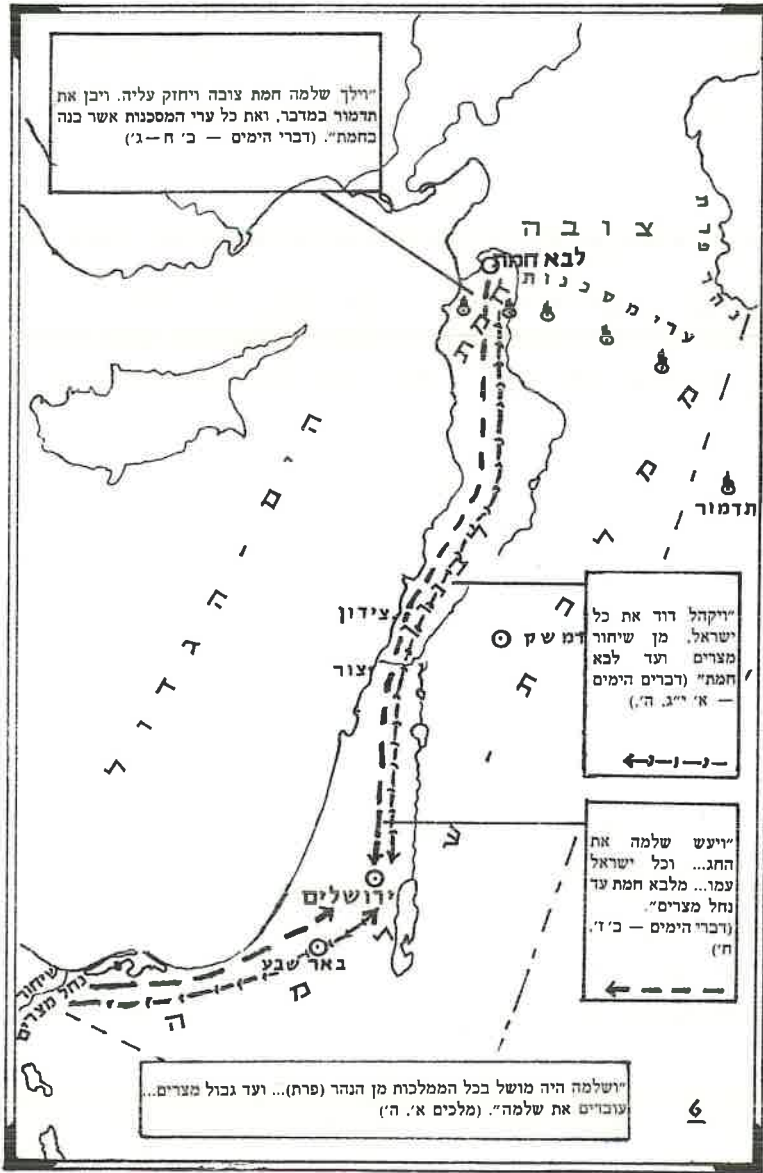
ג. התרחבות הישוב והתבססותו בימי שלמה

שלמה המלך ממשיך את מעשה הבנין וההתישבות של דוד אביו, והוא בונה ערים בלבנון הדרומית ואף צפונה לה, בסביבות "לבא חמת" וכן במדבר המזרחי, כמובא בדברי הימים ב': "והערים אשר נתן חורם (מלך צור) לשלמה, בנה שלמה אותם וישוב שם את בני ישראל".

ושם בהמשך: "וילך שלמה חמת צובה ויחזק עליה ויבן את תדמור במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת". (שם ח' ג' — י') לצורך בנין המקדש מביא שלמה אומנים ומומחים ישראלים מצור, אשר רכשו משכניהם במשך הזמן, את הידע ואת החכמה הנדרשת, למלאכה המורכבת של בנין המקדש. וכפי שנאמר במלכים א' ז' י"ג: "וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור... ממטה נפתלי, ואביו איש צורי חורש נחושת, וימלא את החכמה... לעשות כל מלאכה... ויעש את כל מלאכתו".

שלמה בונה ערי מבצר לחזוק הגבול הצפוני, וכן מאגרים ומחסנים לנשק ומזון להגנת צפון הארץ, כמובא בדברי הימים ב' ח': "ואת כל ערי המסכנות... ואת כל ערי הרכב ואת ערי הפרשים, ואת כל חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלים ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו".

אף הוא חוגג את בנין בית המקדש, ומקהיל את כל ישראל מלבא חמת ועד נחל מצרים, כמובא במלכים א', ח' ס"ה: "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבא חמת עד נחל מצרים". אף שם מתרגם בתרגום רב יוסף בדברי הימים — ב', ז', ח', את המילים "לבא-חמת" — "מעלנא דאנטיוכיה" היא אנטקיה.

ממלכת דוד ושלמה - ההתבססות בצפון

הלבנון נזכר רבות בספרי הנביאים העוסקים בתקופת דוד ושלמה, כמו כן הוא נזכר לא אחת בשירת דוד בתהילים. יתר על כן, בשיר השירים אשר לשלמה, עם כל היותו מגילה קצרה, נזכר הלבנון במהלך המגילה שבע פעמים, כאשר מתוך הדימויים והמשלים למדים אנו על מציאות עובדתית בתקופת שלמה בלבנון, וכגון הפסוק האומר: "אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק", כשברור מתוך התאור שמדובר על ישוב או נווה ידוע לכל בלבנון, ואשר שלמה המלך היה מגיע אליו לעתים, ולכן היה יכול לתאר באמצעותו את הרגשותיו ומחשבותיו ולהתרומם על כנפי השירה.

ד. הערים אשר נתן שלמה לחירם מלך צור

כאן מן הראוי להעיר על תמיהה המתעוררת אצל פרשנים וחוקרים, והיא העובדה המובאת בספר מלכים – א', ט', י"א, לפיה נתן שלמה לחירם ערים בארץ הגליל. וכלשון הפסוק: "אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל". פרושים שונים ניתנו למעשה זה. המתקבל ביותר הוא פירושו של ר' יצחק אברבנאל האומר, כי שלמה נתן לחירם ערים לשם גביית מסים חקלאיים – חטה ושמן כמוסכם ביניהם. אך "לא ישרו בעיניו" (של חירם). וזה לשון האברבנאל בפירושו שם:

"הנה יקשה מאד, איך היה מוכר שלמה עשרים עיר, ומיעט את מלכותו, ונותן את ארץ ישראל לעממים אשר לא כדת?" (מאחר ומסירת ארץ ישראל לזרים כרוכה בכמה איסורי תורה).

ותשובתו: "ולכן אחשוב אני, ששלמה... אחרי שכלה את כל מלאכתו, ראה לתת לחירם עיירות מארץ הגליל, לא שישתעבדו העיירות ההם לחירם, ולא שיהיה ארון להם, וישתעבדו במ ישראל הדרים בהם אל מלך צור, כי יהיה שלמה בזה עובר על מצות התורה. אבל היה ענין המתנה, שבאותן העיירות יגבה בכל שנה ושנה החיטים והשמן שהיה נתן (שלמה) אליו, יהיו אם כן הפירות לחירם, ומשפט הערים ואדנותם יהיה לשלמה...

והנה חירם יצא לראות את הערים ההם, רצוני לומר: אם יוכל להוציא בכל שנה ושנה מהם החיטים והשמן אשר נתן לו שלמה, "ולא ישרו בעיניו", כי נראה לו שלא יתנו אותן העיירות כל כך חטה ושמן. ולכן קרא אותן "ארץ כבול", שענינו – ארץ שאינה עושה פירות, כמו שפרשוהו חז"ל. (מסכת שבת דף נ"ד ע"א). הנה היתה המתנה בפירות לא בקרקע בארץ, עד כאן דבריו.

מאידך, את הערים שקבל שלמה מחירם – כמובא בדברי הימים, אותם

בנה שלמה, ופיתח על ידי הבאת תושבים ישראלים שיקימו את ההתישבות היהודית במקום.

ומכאן איפוא ידיעה בעלת חשיבות על התישבות יהודית בלבנון הדרומית באזור צור.

(מאידך, הנסיונות להביא ראייה מן העובדה ששלמה מסר ערים לחירם, וכאילו ממעשה זה יש הוכחה שמותר למסור את אדמת הארץ וישוביה לזרים — דבר שניסו כמה תלמידי חכמים להוכיח מכאן במהלך פרשת ימית — בהתאם לפרוש האברבנאל — אין כל ראייה לכך).

ההתיישבות הישראלית באזור הלבנון נמשכת מאות שנים לאחר תקופת דוד ושלמה. ובימי אחאב מלך ישראל אנו מוצאים, כי הקב"ה מצוה על אליהו לגור באזור הלבנון וכמובא במלכים א' י"ז: "קום לך צרפתה אשר לצידון וישבת שם, הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך".

לפי מה שמובא בתלמוד ירושלמי (סוכה פ"ה הלכה א'), מוצאו של יונה הנביא אף הוא מצרפת בנחלת שבט אשר והוא בנה של האשה הצרפית אשר באזור צידון.

פרק ג' הריכוזים היהודיים בלבנון בימי בית שני ולאחריו

א. גבולות עולי בבל בצפון והגבול לענין הלכה.
גבול עולי בבל בצפון הוא אחת הסוגיות הקשות שעסקו בהן הראשונים. מקור הדיון הוא, ה"ברייתא של התחומין" המובאת במדרש ב"ספרי" סוף פרשת עקב, וכן בירושלמי שביעית פרק י' ועוד. שם מונה הברייתא כארבעים נקודות גבול המציינות את גבול עולי בבל, כלומר, תחום ההתישבות היהודית בארץ בתקופת בית שני.

גבולות אלה קובעים לענין הלכה. אך מן הראוי להדגיש שהמדובר הוא בשתי הלכות עקריות והם: א. הפרשת תרומות ומעשרות מ"דמאי" ב. איסור "ספיחין" בשנת השמיטה, (איסור אכילת ירקות בשביעית כאשר צמחו כספיחים של השנה הקודמת). לגבי שאר המצוות כל ארץ ישראל חייבת בהן גם מעבר לגבולות עולי בבל.

לדעת חוקרי ארץ ישראל, רוב נקודות הגבול בבריתא של התחומין מציינות את הגבול הצפוני, כאשר חלקן מצוי בתחומי לבנון.

להלן דוגמאות אחדות של ישובים הנזכרים בבריתא אשר מקומם בצפון הארץ: געתון, קצרא דגלילא, עייתא, תבנין, מרעשת, נקובתא דעיון, ספנתא, תפלית ועוד. לדעת חלק מן החוקרים, מרחיבים ישובים אלה את הגבול הצפוני של ימי בית שני עד לליטני ואף מעבר לו, בקו כללי – צידון – חרמון – דמשק.

מן הראוי לציין, כי חוקרי גבולות הארץ יגעו רבות בפענוח רשימת גבולות זאת, וכתבו על כך מחקרים המכילים ספרים שלמים.

למגינת לב יש לומר, כי המחקרים העלו חרס, וכמספר החוקרים כן מספר ההשערות שהעלו בענין מהלכו של הגבול, וקשה מאד לקבוע קו גבול מדויק מהימן ומוסמך, של גבול עולי בבל בצפון.

כאמור לעיל, גבול זה נאמר בעיקר לגבי שתים מן ההלכות התלויות בארץ, אך לגבי מצוות אחרות הנוהגות בארץ ישראל, הקובע הוא "גבול עולי מצרים", שהם תחומי הארץ שנכבשו על ידי יהושע ודוד. כנזכר כבר יהושע והמלכים הבאים אחריו, דוד ושלמה, כבשו מלבוא חמת ועד נחל מצרים.

מכאן, שלבנון כולה נכללת בתחום "עולי מצרים". וחובת קיום המצוות הנוהגות בארץ ישראל קיימת אף שם.

ב. התישבות יהודית בלבנון בימי בית שני ולאחרי

ממקורות שונים יודעים אנו על קיומן של קהילות יהודיות בלבנון, עדויות בתלמודים ובמדרשים, וכן עדויות נוסעים וספרי "שאלות ותשובות". כמו כן, עדויות עקיפות — דוגמת בית הקברות בבית שערים בו נקברו יהודים מרחבי לבנון (ראה להלן), ולאחרונה עדויות מגזרת הלחימה בתחומי לבנון.

כמו כן מובאות הלכות שונות במשנה ובתלמוד בהקשר לערים בלבנון, כגון: דינן של שיירות הבאות מצור לצידון ובהם פירות לענין תרומות ומעשרות, וכן דין הפלגה בים בערב שבת בין צור לצידון, וכיוצא בכך. כמו כן קימים בידינו חלופי מכתבים ושאלות ותשובות בהלכה בין חכמי הערים הללו והרמב"ם בזמנו, וכן עם חכמי צפת.

הקשר הפנימי בין הערים היה הדוק למדי, ובעיקר בערי החוף עקב השיירות הבאות מדרום לצפון וההפך.

להלן סקירות קצרות על כמה מן הישובים בלבנון, שיש בהן כדי לתת תמונה על הישוב היהודי בלבנון.

ג. צור

בזמן המרד ברומאים נטבחו רבים מיהודי צור והכפרים שבסביבתה, יוחנן מגוש חלב ארגן את צבאו בעיקר תושבי צור ובנותיה. מתקופת התלמוד יודעים החכמים ר' חייא בר אבא ור' מנא בר תנחום מצור.

הישוב היהודי בצור נמשך לאורך כל תקופת הגלות, ויש עדויות מנוסעים שונים כמו ר' בנימין מטודלה ועוד, על קהילה יהודית בת כארבע מאות נפש בצור. התקומו בה ישיבות, ושאלות בעניני הלכה נשלחו לרמב"ם, ביניהם גם בקשר לקיום "ההלכות התלויות בארץ" בצור. ההתישבות היהודית בצור התקיימה עד העת האחרונה.

ד. צידון

בימי בית שני התקיימה קהילה יהודית בצידון, הורדוס בנה בעיר בנינים לתפארה. הקהילה היהודית התקיימה גם בעת מרד היהודים ברומאים ולאחר חרבן הבית קלטה פליטים מן הגליל ומיהודה, מתקופת המשנה יודעים חכמים שונים מצידון: ר' שמעון הצידוני, ר' אבא הצידוני ור' יוסף

הצידוני, כן שהה בה תקופה מסוימת ר' שמעון בר יוחאי. במהלך הגלות היו עליות וירידות במספר תושבי העיר היהודיים, אך מעדויות נוסעים ומספרי מחברים שונים למדים אנו על קיום קהילה יהודית במקום כמעט באופן רצוף.

ה. חצביה

היתה בה קהילה יהודית שהחזיקה מעמד מאות בשנים. ידיעות על כך קיימות בספרי "שאלות ותשובות", וכן נוסעים יהודים ותיירים נוצרים. ר' יהוסף שוורץ בספרו "תבואות הארץ" מספר: "והם (היהודים) אנשים חזקים, אנשי חיל ועובדי אדמה, כמו גויי ההר. גם בנותיהם רועות צאנם עם קשת ורומח בידיהם ללחום עם חיות השדה. זה עשר שנים יצאה נערה יהודית בעיר חצביה השדה עם צאנה וקשתה במותנה. והנה בא ישמעאלי אחד לענותה, כי בשדה מצאה ואין מושיע לה. ותזהיר אותו לאמור: אל תגע בי כי מות תמות בידי! ולא שמע אליה. ותקם ותשלך עליו בכלי המשחית וימת לעיניה, וכאשר בא הדבר לפני השופטים ויהללו מעשיה".

ר' יום טוב צהלון מצפת (המאה השבע עשרה למנין האומות) כותב בקשר לאדם שזרע בשביעית: "קהלא קדישא לכל דבר שבקדושה אשר בחצביא... על אשר שמועה שמענו אשר הרע באדם אחד לעשות במה שזרע בשנת השמיטה... ובאמת טעות היא בידו... וגדול עווננו מנשוא... על כן ראינו לגזור עליו (קנס) יתן לענין חצבייא".

כמו כן בספר שאלות ותשובות "דברי מרדכי" תשובה להיתר עגונה אשתו של אדם מישראל, שנאסר עם עוד יהודים מחצביא ונהרג. הישוב התקיים עד לעת האחרונה, מתוכו ידועה משפחת חצבני אשר אבות אבותיה חיו במקום דורות רבים לפנינו.

קהילה בעלת אופי דומה, ושאף עליה קימות ידיעות היתה "בדיר אל-קמאר", פרטים רבים בקשר לקהילה היהודית במקום זה, ראה — עתון "נקודה" גליון 45.

קברים של יהודי לבנון בבית שערים.

בבית הקברות ב"בית שערים" מצויים קברות של יהודים מערי הלבנון בתקופת בית שני ואחריו. וכגון קברה של "תיאודוסיה המכונה גם שרה מן הצור". וכן "יוסי הצידוני — ראש בית הכנסת". וכן קברו של "כהן-בירות", כמו כן קברות מגבל — "התנחמי קליופי המטרונה — זו מן גבל".

גבל

גבל נמצאת כעשרים וחמשה ק"מ צפונה לביירות, במקום הקרוי היום "ג'בל". גבל התפרסמה באומנים ומומחים שהעמידה מקרבה בתחום הפיטול והבנין. כן ידועה היא כמקור לכריתת עצי ארז והעברתם למרכזים שונים בעולם הקדום: ארץ ישראל בתקופת דוד ושלמה, מצרים אשר בה נבנו מקדשים והיכלות מעצי ארז, ועוד.

לאחרונה יצאה משלחת ארכיאולוגית לבדוק את עתיקות העיר, ואת השרידים המצויים בה בשפע רב ואשר חלקם קיים מאז התקופה הכנענית ועד היום.

מדברי חכמינו ז"ל בכמה מקומות, למדים אנו על ישוב יהודי בתקופת התלמוד בעיר זו. כמו כן קיימות עדויות במקביל מן השמות החקוקים בארונות קבורה המצויים ב"בית שערים", וכן מפני נוסעים שונים אשר עברו ב"גבל" בשנות הגלות, כמו ר' בנימין מטודלה ואחרים. מתברר כי הישוב היהודי בעיר זו התמיד במהלך הדורות.

חכמי ישראל ראו באזור גבל חלק של ארץ ישראל, והעידו על הברכה והשפע שזכה להם המקום כ"ארץ זבת חלב ודבש".

וכך מובא במסכת כתובות דף קי"ב ע"א: "ר' יהושע בן לוי נקלע לגבלא, ראה אשכולות ענבים בכרם שהיו עומדים כעגלים. אמר: עגלים בין הגפנים! אמרו לו: אשכולות ענבים הם. אמר: "ארץ ארץ, הכניסי פירותיך! למי את מוציאה פירותיך, לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו"? לשנה (אחרת) נקלע ר' חיא' לשם, ראה אותם (אשכולות) שהיו עומדים כעיזים. אמר: עיזים בין הגפנים! אמרו לו: "לך! אל תעשה לנו מה שעשה חברך".

ר' יהושע בן לוי היה מראשוני האמוראים בארץ ישראל ור' חייא (שהוא ר' חייא בר אבא) היה תלמידו, שניהם מביעים את התפעלותם מברכת הארץ כפי שבאה לידי בטוי בגבל, והם מצטערים על שנכרים נהנים מברכת הארץ ויונקים את לשדה.

ברכת הארץ נגזזה בתקופת הגלות, וכפי שנאמר בקללה בפרשת בחוקותי: "ושממו עליה אויביכם היושבים בה" (ויקרא כ"ו ל"ב). רש"י במקום מביא את דברי חז"ל הרואים בכך ברכה: "זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת בארצם". עם זאת, בגבל לא ניכר רושם הגלות, והארץ ממשיכה להעניק את ברכתה כבימים מקדם. מכאן הקריאה של ר' יהושע בן לוי: "ארץ ארץ הכניסי פירותיך"! כי כשהארץ ממשיכה להעניק את יכולה בשפע מתרבים בה הנכרים ונאחזים באדמתה.

כאן המקום להעיר שקיים מקום נוסף הקרוי "גבל" – באזור הדרום, והתרגום מתרגם בכל מקום שכתוב "הר-שעיר", המצוי בדרום ים המלח – "גבלא". אולם יפה מעירים בעלי התוספות במסכת עבודה זרה (דף נט, א') ש"לפי האמת משמע יותר שהוא (גבל) עיר מארץ ישראל כדאמר בפרק י"ג בכתובות (דף קי"ב ע"א) "ר' יהושע בן לוי איקלע לגבלא, חזא עגלים בין הגפנים, אמר" וכו'.

בעלי התוספות מחזקים את הדעה כי גבל היא ארץ ישראל, שהרי לא יתכן שר' יהושע בן לוי יקרא את הקריאה הזאת על ענבים בהר שעיר אשר בארץ אדום.

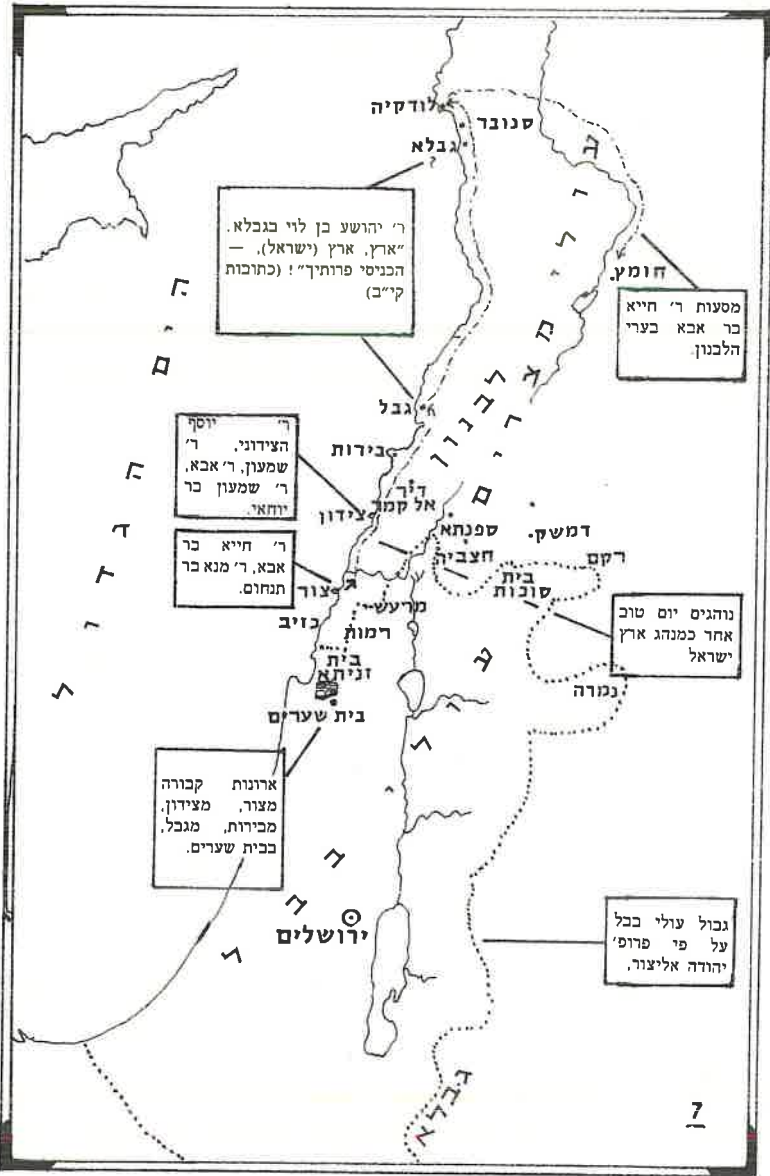
מן הראוי להוסיף על כך, כי אכן דברי התוספות מסתברים. וגבל זו היא גבל הצפונית. גבל מצויה על חוף הים, ור' יהושע בן לוי שהיה נוסע בשליחות הצבור ועובר בעיירות ישראל, מסלול הליכתו הטבעי הוא נתיב השיירות העוברות מבבל לארץ ישראל ולהפך, לאורך חוף הים.

מסעותיו של ר' חייא בגבל ובערי הלבנון

באופן מיוחד אמורים הדברים על תלמידו – ר' חייא בר אבא, שהיה מחכמי העיר צור ואף מנחה אותם בהוראותיו. ר' חייא היה עובר בערי ישראל באזור הלבנון וצפונה לו בעיני הנהגת הצבור, הגברת למוד התורה, ושמירת המצוות בערי הלבנון וסביבותיו, בתלמוד הירושלמי במסכת שבת (פרק ב' הלכה א') מנחה ר' חייא בר אבא את יהודי צור בעיני טבילת אשה לנדתה. במסכת ברכות בירושלמי (פרק ג' הלכה א') אנו שומעים כיצד יצא להקביל את פני הקיסר דיוקלטיינוס שהגיע לצור. לשם כך נאלץ לפסוע על קברים, והגמרא לומדת ממעשהו שמצווה להשתדל לראות מלכים, כדי שידע האדם להבחין בין מלכות בשר ודם למלכותו של משיח בן דוד.

בעת עוברו בעיר "גבל" והתענינותו במצבם הרוחני, הוא מגלה שבנות ישראל נישאות לגרים שלא התגיירו כהלכה, כמו כן לא נשמרו שם משתיית יין שנמוג על ידי נכרי, המוגדר כיון נסך. מכשלה נוספת הוא מוצא אצלם, והיא שהם אוכלים תורמוסים שנתבשלו על ידי נכרים, והוא מביא את הדבר בפני רבי יוחנן. ר' יוחנן מורה לו כיצד לנהוג בהם, "משום שאינם בני תורה". (מסכת עבודה זרה דף נ"ט ומסכת יבמות דף מ"ו ע"א).

ענין אכילת תורמוסין של נכרים היה נושא לדיון אף בצור, עירו של ר' חייא. אף בצור לא הקפידו בענין אכילת תורמוסים שנתבשלו בידי נכרים ור' מנא בר תנחום התיר להם לאוכלם. אף כאן מביא ר' חייא בר אבא את הענין

גבולות עולי כבל, וההתישבות היהודית בלבנון בתקופת המשנה והתלמוד

בפני ר' יוחנן הרואה צורך לגדור את הצבור מאכילת בשולי נכרים. ר' יוחנן מציע לר' היא לנדות את ר' מנא על שהתיר את האכילה, אולם מתוך השיחה מתבררת גדלותו של ר' מנא. ר' היא בר אבא מעיד כי: "אדם גדול הוא, והוא יודע למתק את הים הגדול". אולם ר' יוחנן מתקן את דבריו, באומרו: "לאו בני, חשבון מים הוא יודע, ובשעה שהמים מקלסין את בוראם הם מתמתקין" — ויש שעה בכל יום שהמים שרים ומקלסים לבוראם, ובשעת שירתם הם מתמתקין, ואת השעה הזאת הוא יודע. מסיימת הגמרא ואומרת: "בא לומר גנייו — ואמר שבחו". כלומר ר' יוחנן רצה להמעיט משבחו, ולמעשה במה שגילה את כוחו המיוחד, בדיעת רגע הקילוס של המים, הרי שיבח אותו פי כמה.

מעשים אלו באו אמנם ללמד על בעיות הלכתיות בהם עסקו חכמי ישראל בערי הלבנון באותה תקופה ועל גדלותם, אך הם מלמדים גם על חיי היהודים בערי החוף של לבנון, על רמתם הרוחנית ועל הבעיות המעשיות שנתקלו בהן. מתוך גנותם בענין הגרים שלא התגיירו כהלכה למדים אנו על השפעתם על הסביבה, ונכונותם של הנכרים להצטרף ליהדות. כמו כן מהעובדה שנכשלו בגזרות חכמים בענין יין נסך ואכילת תורמוסים — דברים השנויים במחלוקת — דוקא מכאן למדים אנו שבמצוות אחרות של תורה הקפידו הקפדה מלאה.

יתר על כן, ר' היא בר אבא עצמו מדבר בהתלהבות על מצות שמירת השבת וקיומה על ידי יהודי "לודקיא", ("לטקיה" של היום בצפון סוריה). שהיו מכבדים אותה מאד — כפי שראו עיניו, ומשום כך זכו לעושר רב (ראה בראשית רבה פרשה י"א — ד', ולהלן פרק שלישי).

כמו כן מביא הירושלמי במסכת מגילה (פרק ג' סוף הלכה א') בעיה הלכתית שנוצרה במהלך בקורו של ר' היא בר אבא ב"חומץ" (במרכז של סוריה כיום). בה היתה קהילה יהודית אשר את כספי התרומות שנאספו בה הקדישו ליתומים ולא למנות. ר' היא בר אבא קבל את הכסף, אך חילק אותו לתלמידי חכמים עניים. הנושא מהווה ענין לוויכוח בין החכמים: האם מותר לשנות את המטרה לה נתרם הכסף ללא הסכמת התורמים, אם לאו.

על כל פנים, ברור מתוך נדודיו של ר' חייא בערי הצפון: בצור, בגבל, בלודקיה ובחומץ, ש"גבל" עליה מדובר, ובה ביקר בעקבות ר' יהושע בן לוי רבו, היא "גבל" בלבנון הצפונית ולא זו שבהרי אדום.

מתברר איפוא, כי חכמי התלמוד ראו את אדמת גבל בחוף הלבנון, כאדמת ארץ ישראל עם כל הברכות הצפונות בה.

למען הדיוק יש להוסיף, כי כמאה ק"מ צפונית לגבל עליה מדובר כאן, קיים מקום נוסף על חוף הים הנקרא "גבלא". "גבלא" הצפונית יותר מצויה ליד "לודקיה" וסנובר הנמצאות מצפון לה, מאחר שבתלמוד הירושלמי במסכת מגילה (פ"ג ה"א) נזכרת העובדה הנ"ל יחד עם מעשה אחר, מעשה בספר תורה פסול שארע ב"צנובר", יתכן לומר ש"גבלא" עליה מדובר בתלמוד בבלי ובירושלמי, היא ה"גבלא" הצפונית הסמוכה ל"צנובר" וללודקיה. אך "תפסת מועט-תפסת", וברור מן המעשה של ר' יהושע בן לוי ור' חייא תלמידו בגבל, שלפחות גבל הדרומית מצפון לבירות, היא שהיתה מקובלת עליהם כארץ ישראל.

ח. לקט ידיעות על יהודי הלבנון בתקופה המאוחרת.

מאז תחילת המערכה על לבנון החלו להופיע ידיעות על יהודי הלבנון המצויים בה כיום, וכן נמצאו שרידים ועדויות ממשיות לקיומן של קהילות יהודיות ברחבי לבנון עד העת האחרונה.

תוך כדי הקרבות התגלה בצידון בית כנסת עתיק, שנשמר בשלמותו עם ספרי התורה על ידי משפחה מוסלמית אשר שמרה עליו, את העובדה שהמשפחה נצלה מפגיעת פגזים והפצצות, לעומת נפגעים רבים מכל עבר, וזקפת המשפחה לשמירתה הקפדנית על בית הכנסת ותכולתו.

במעריב מכ' סיון תשמ"ב מספרת עדה לוי מהרצליה כי ימי ילדותה עברו עליה עם משפחתה בלבנון. באותה העת — הימים שלפני מלחמת העולם הראשונה, מנתה הקהילה היהודית בצידון כשש מאות משפחות (כאלפים וחמש מאות נפש). היהודים התרכזו ב"חראת אל יהוד" הגטו היהודי בו עסקו בעסקי מסחר ומלאכה.

כמו כן, אחד מרופאי העיר צידון כיום, הזדהה כיהודי הממשיך את שלשלת הדורות של יהודי לבנון, וממשיך את מגוריו שם יחד עם משפחות יהודיות אחרות המצויות בעיר, כעשרים שנה לאחר מלחמת השחרור מנתה הקהילה היהודית בצידון כ־150 נפש.

ט. עדותו של א. זיתוני חייל צה"ל בתוככי לבנון

א. זיתוני הנו צאצא למשפחת זיתוני מפקיעין. המסורת העוברת במשפחה אומרת כי בני המשפחה לא עזבו את גבולות הארץ גם בתקופת הגלות לאחר חרבן בית שני. שלוחות המשפחה הגיעו גם ללבנון. סבו של א. זיתוני היה רב בבירות. והמשפחה עלתה ארצה לפני כעשר שנים. עקב

היכרותו את לבנון ממה שראו עיניו, מספר הוא על עובדות מנהגים ומסורות בין יהודי לבנון. בביירות היו עד לעת האחרונה חמשה עשר בתי כנסת. כמו כן קיימת בה ספריה גדולה של ספרי קודש ובהם ספרים עתיקים ונדירים. בכפרים שבסביבות בירות שכנו יהודים ועד היום קימות שם משפחות יהודיות ובתי כנסת כמו בעיירה עליי ובעירות אחרות בסביבה. לדברי א. זיתוני היה מנהגם של יהודי לבנון בענין יום טוב, כמנהג ארץ ישראל, והם לא שמרו על יום טוב שני של גלויות. (ראה רמב"ם בהלכות קידוש החודש, המזכיר את צור וערי סוריא שבזמנו, אשר "מנהג אבותיהם בידיהם", וישמרו יום טוב אחד). (העדות מפי אחד הרבנים הצבאיים בצפון הארץ, הממשיך לחקור ולאסוף עדויות בקשר לישוב היהודי בלבנון בעבר).

גבול הצפון לפי תביעת ההסתדרות הציונית

עם התפוררות האימפריה העות'מנית הוסכם בין אנגליה צרפת ורוסיה, על חלוקת אזורי השפעה של מדינות אלו בארץ ישראל וסביבתה. דובר על הקמת שלטון בינלאומי בארץ ישראל. ההסכם ידוע כ"חוזה סייקס-פיקו".

ההסתדרות הציונית מצידה הגישה הצעה לפיה יכלל דרום הלבנון בתחומי המדינה היהודית. במיוחד הודגש כי מקורות המים בצפון יכללו בתוך התחום, ובלשונו של חיים ויצמן בזמנו: "על גבולות הארץ להקבע כך, שכל טיפת מים הדרושה להשקיית הקרקע — תיזל בתוך גבולותיה".
לאחר מקוח קשה נקבעו הגבולות על פי האמור בתנ"ך במפקד דוד — "מדן — ועד באר-שבע".

גבולות הצפון לפי תביעת ההסתדרות הציונית, כללו חלק גדול של נהר הליטני, כשהגבול עובר בקו כללי ישיר בין צידון לדמשק. הגבול כונס לתוכו את החרמון הגולן והבשן, וכן כולל הגבול את נחלת השבטים בעבר הירדן מזרחה, כשהוא מסתיים באילת.

פרק ד'

הלבנון — בדור גאולה ובחזון אחרית הימים.

בדברי הנביאים מוצאים אנו דברים מפורשים באשר לצור, לצידון, ללבנון ולבוא חמת, אשר עתידים ישראל לכובשם ולהשיבם לגבולות הארץ כראשונה.

א. שיבת ישראל ללבנון בנבואת זכריה

כך מתנבא הנביא זכריה על שיבת ישראל לארצו, על התרחבותה של ירושלים, על התעצמותו של עם ישראל ונצחונו על אויביו, ושלטון ישראל במרחבי הארץ תוך הדגשה של אזור הצפון.

"משא דבר השם בארץ חדרך ודמשק מנוחתו... וגם חמת תגבול בה צור וצידון כי חכמה מאד. ותבן צור מצור לה ותצבור כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות. הנה השם יורישה והכה בים חילה והיא באש תאכל" (זכריה ט).

ואלו דברי רש"י: "בארץ חדרך: דרש רבי יהודה בר אלעי: זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל. אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית: יהודה בריבי, עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים? מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק, ויש מקום ששמו "חדרך". ומה אני מקיים "דמשק מנוחתו"? שעתידיה ירושלם להיות מגעת עד שערי דמשק".

ובמצודת דוד שם: גם היא (חדרך) תהיה אז מארץ ישראל. ודמשק מנוחתו: "וגם דמשק תהיה מנוחתו, ורצה לומר — שכינת כבודו, כי גם היא תהיה מארץ ישראל". וגם חמת תגבל בה: "תהיה מגבול ארץ ישראל"... צור וצידון: "גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו בגבול ארץ ישראל". "ולא תועיל (צור) בחכמתה לבל תכנס בגבול ארץ ישראל".

ותבן צור: אם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב. יורישה: "יגרשה מארצה", "וחיל צבאות עמה יכה בים": רצונו לומר: יטביעם בים, והיא: "העיר עצמה תשרף באש".

ובהמשך שם: "והיו (ישראל) כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה, ונלחמו כי השם עמם והובישו רוכבי סוסים". ותרגום: "ויהיו גבורי בית ישראל דיישין קטילי עממיא (דשים ורומסים את קוטלי ורוצחי העמים) בטיין שוקין בקרבא, ויגחון קרב (ויתנגשו בקרב) ארי מימרא דה' בסעדהון (שהרי

דבר השם בעזרם) ויבהתון רוכבי סוסוון, (ורוכבי הסוסים יודעי הקרב ימלאו בושה מפניהם).

"והשיבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם, ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ואל ימצא להם".

ארץ גלעד: "הוא עבר הירדן" ולבנון: "זה ארץ ישראל בעבר הירדן המערבי" ולא ימצא להם: "לא יספיק להם להחזיק את כולם". עד כאן פירושו של "מצודת דוד".

"פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך"

תרגום: "פתחו עממיא תרעיכון ותשיצי אשתא תוקפיוכון".

תרגום לתרגומו: "פתחו עמי הלבנון שעריכם ותכלה האש את כוחכם". המלחמות והכבושים הם חלק מן השיבה הכללית של עם ישראל לגבולות ארץ ישראל המקוריים, וכדברי הנביא שם על שלטון ישראל בימות המשיח:

"ומושלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", מדברי התרגום

והמפרשים שם נראה, שהכוונה היא לשליטת ישראל מן הים במזרח (המפרץ הפרסי והים האדום), עד הים במערב — הים הגדול, ומן הנהר נהר-פרת, עד אפסי ארץ — מרחבי הדרום.

ב. מלחמות העתיד וההתנחלות בלבנון בנבואת יחזקאל

ביחזקאל כ"ח, כ', מוצאים אנו נבואה אשר תוכנה דומה דמיון רב למתרחש במערכה האחרונה בלבנון. הנביא יחזקאל מדבר על עשיית שפטים באויבי ישראל באזור הלבנון, אויבים הצוררים את ישראל, אך סופה של המלחמה קדוש השם בעמים, וישיבת ישראל לבטח על אדמתם. וזה דבר הנבואה:

"ויהי דבר השם אלי לאמור: בן אדם, שים פניך אל צידון והנבא

עליה. ואמרת: כה אמר השם אלקים. הנני עליך צידון. ונכבדתי בתוכך וידעו כי אני השם בעשותי בה שפטים ונקדשתי בה. ושילחתי בה דבר ודם בחוצותיה, ונפלל חלל בתוכה כחרב עליה מסביב וידעו כי אני השם: ולא יהיה עוד לבית ישראל סילון ממאיר וקוץ מכאיב מכל סביבותם השאטים אותם וידעו כי אני השם אלוקים; כה אמר השם, בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפוצו בם ונקדשתי בם לעיני הגויים וישבו על אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב: וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל השאטים אותם מסביבותם וידעו כי אני השם אלקיהם".

דברי הנבואה מדברים בעד עצמם, עם זאת יש מקום להרחיב בביאורן של מילים אחדות בדברי הנביא.

שם פניך אל צידון: צידון אינה רק צידון העיר אלא הממלכה, וכפי שהבאנו לעיל שהמושג "צידונים" כולל אזורים נרחבים וישובים רבים במרחבי לבנון שהיו בשליטתה ובהשפעתה של העיר המרכזית — צידון. **סילון ממאיר וקוץ מכאיב:** המפרשים מסבירים שהכוונה היא למיני קוצים שהנביא ממשיך בהם את צרת ישראל, אך מן הראוי להוסיף את המובא בספר במדבר ל"ג נ"ה, שם מתוארים העמים שיוותרו בארץ כמיני קוצים. "והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם, וצרו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה". אף שם מסבירים הפרשנים את המילים "שיכים" ו"צנינים" בתור קוצים חדים (ראה רש"י ואבן עזרא, "שכים" מלשון "משוכתו". וצנינים מלשון "צנינים ופחים")

אולם תרגום אונקלוס שם מבהיר את תוכן המשל בתרגומו: "ויהי די תשארן מנהון לסיען נטלין זין לקבליכון ולמשריין מקפניכון ויעיקון לכוון על ארעא די אתון יתבין בה". תרגום לתרגומו: והיה מה שתשאירו מן העמים יהיו לסיעות ולחבורות הנוטלות נשק לעומתכם, ולמחנות המקיפים ומסובבים אתכם, ויצרו לכם על האדמה אשר אתם יושבים בה".

זוהי אם כן גם כוונת יחזקאל במילים "סילון ממאיר וקוץ מכאיב", שכוונתו היא לקבוצות רצח דוגמת ארגוני החבלה של היום המעיקות לישראל ומצירות להם, וזאת משום שהותירו אותם על אדמת ישראל.

השאטים אותם: תרגום יונתן במקום מתרגם: "דבזוין יתהון" שמשמעותו לכאורה לשון ביזה וכך אכן מפרש רד"ק, אולם רש"י ומצודת דוד מפרשים את המלה "בזוין" שבתרגום מלשון בז. ואכן כך הוא המובן בלשון חז"ל בבבא בתרא ט"ז עמוד ב', לגבי עשיו ש"שאט את הבכורה" — וביזה את העבודה, שט — תרגום של ביון, ראה רש"י שם.

מעתה מתבהרים יותר דברי הנביא יחזקאל האומר, כי לעתיד לבא יצאו קבוצות מחבלים מארץ צידונים, ויצרו לישראל ויעשו אותם ללעג ולבוז על ידי רצח וחבלה של נשים וילדים, מדינאים וכד', כשהעולם שמח לאידם של ישראל, אך הקב"ה יעשה בהם שפטים בחרב ובדם, ויתכבד ויתקדש בתוכה של צידון. ואכן במלחמה זו באה לידי גלוי לא רק גבורת ישראל במלחמתו אלא גם כח ההמצאה הישראלי אשר בחסדי השם נמצאו פתרונות מתוחכמים למיגור הטילים הרוסיים, להפלת מטוסים לרוב, ולפגיעה מוצלחת בשריון המעולה של האויב. ולעומת מה שמתנהלות מלחמות במקומות אחרים בעולם וללא הכרעה, לעומת זאת בארץ ישראל הנצחונות

ברורים ומוחצים, והתקיים בנו "ונקדשתי במ לעיני הגויים". הנביא מסיים דבריו בהבטחה "וישבו על אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב", ורש"י מסביר במקום, כי לעומת ההבטחה לאברהם לתת לזרעו את הארץ בגבולות מסוימים — מנהר מצרים עד הנהר הגרול נהר פרת", נחלת יעקב — לעומת זאת — אין לה גבולות, אלא היא נחלה בלי מצרים, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". וסיומו של הפסוק "וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל השאטים אותם מסביבותם וידעו כי אני השם אלוקיהם". יתר על כן, בפרק הסיום של ספר יחזקאל שם מתאר הנביא את חלוקת הארץ לשבטי ישראל לעתיד לבא, מיחד הוא את האזור הצפוני בין דמשק וחוף הים באזור "לבא חמת" — שטח זה מיועד לשבט דן, ובלשון הנביא: "ואלה שמות השבטים, מקצה צפונה אל יד דרך חתלון: לבוא חמת, חצר עינן, גבול דמשק צפונה אל יד חמת, והיו לו פאת קדים היסודן אחד". למרות השמות שאינם ברורים לנו די צרכם, ברור שהשטח בין דמשק ל"לבא חמת" בצפון נכלל בין האזורים שישובו לידי ישראל לעתיד לבא.

ג. הלבנון בחזון עובדיה

תאור הכבושים אשר יערכו במהלך הגאולה העתידה במרחביה של ארץ ישראל, מובאים בצורה מפורטת בספר עובדיה. להלן הפסוקים ופירושם על פי המלבי"ם:

"וירשו הנגב — את הר עשו" — ארץ אדום, עמון ומואב, "והשפלה — את פלישתים" — ערי החוף במערב ארץ ישראל (רצועת עזה ודרומה). "וירשו את שדה אפרים ואת שדה שומרון". "ובנימין" — ירשו "את הגלעד" — עבר הירדן.

"וגלות החל הזה לבני ישראל", בני ישראל אשר יצאו תחילה לגלות, והם שבט דן אשר ישב בצפון הארץ והיה מראשוני הגולים יכבוש — "אשר" ל"כנענים עד צרפת" — הם ירשו את אשר לכנענים, את צור ואת סביבתה עד "צרפתה אשר לצידון" הנזכרת במלכים א' כ"א.

"ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו", משיח בן יוסף ומשיח בן דוד יופיעו — "והיתה לד' המלוכה".

פרק ה' נחלת אשר זבולון באורם של חכמינו

זבולון לחוף ימים ישכון

כל מקום בארץ ישראל ואופיו המיוחד, וכל שבט בארץ ישראל וקשרו המיוחד עם מקומו.

נחלת אשר זבולון ויחודם – על פני מקומות אחרים בארץ ישראל. כל מקום וחינו, כל מקום והרוח המיוחדת החופפת עליו. משום כך לא חולקה הארץ בהסכם בין השבטים או באופן שרירותי, אלא באורים ותומים וברוח הקדש: "הא כיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו... והיה מכווין ברוח הקודש, ואומר: זבולון עולה – תחום עכו עולה עמו. טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון. טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו." (מסכת בבא בתרא קכ"ב).

ולא בכדי עלתה לו נחלה זו דוקא, כי נחלה זו תואמת את תוכנו המיוחד של השבט, וחלקו הרוחני המיוחד כאחד משנים עשר שבטי ישראל. דגלו וסמלו של שבט זבולון הוא – הים וחופיו: "זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אוניות וירכתו על צידון", זוהי ברכת יעקב המלווה כל שבט במהלך הדורות. – "איש אשר כברכתו-המיוחדת והאופינית לו – ברך אותם". אכן, לשבטי המדבר: "סימנים היו לכל נשיא ונשיא, מפה וצבע על כל מפה, כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרון... זבולון – יהלום, וצבע מפה שלו-לבן, ומצויר עליו ספינה" (במדבר מדרש רבה ב').

הקשר עם חוף הים, עם הספינות והגלים, היה טבוע עמוק בלבו של כל אדם מבני זבולון, עד שאפילו אם שכח אדם את כור מחצבתו, ושלשלת היוחסין שלו אבדה ממנו, עדיין פיעמה בו הנטיה אל הים, חופיו ומרחביו. וכך מובא בתלמוד במסכת פסחים: "ההוא שהיה הולך ואומר: "אכיף ימא אסיסני ביראתא" – אם היו לי פלטין וארמונות לבנות, לא הייתי בונה אותן וקובעם אלא על שפת הים, ותמיד היה משתבח בשפת הים". (פירוש רש"י). משיכה מיוחדת זו לשפת הים, הביאה את החכמים לבדוק מה מקורה ומנין שאב אותו אדם את נטיתו. "בדקו ואשכחו דמזבולון קאתי" בדקו ומצאו שמוצאו משבט זבולון, דכתיב: "זבולון לחוף ימים ישכון". (בראשית מ"ט פסחים ד').

שבט זבולון עצמו מנסה לקרוא תגר על גורלו ועל נחלתו, הוא מקנא בשבטים אחרים שזכו לנחלות נאות יותר לדעתו: "אמר זבולון לפני הקב"ה, רבונו של עולם! לאחי נתת להם ארצות, ולי נתת ימים ונהרות. לאחי נתת להם שדות וכרמים, ולי נתת הרים וגבעות?!

אמר לו הקב"ה: כולן צריכין לך על ידי חלזון, שנאמר: "ושפוני טמוני חול". "שפוני: זה חלזון. חלזון עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת ונמכר בדמים יקרים". (רש"י מגילה י').

זבולון הוא איש הפרקמטיא, עובר ארחות ימים, המביא ממרחק לחמו ונותן ליששכר אחיו היושב ועוסק בתורה, זוכה לאוצר מיוחד ששאר השבטים לא זכו לו, החלזון ממנו מפיקים תכלת בטרתה.

ארץ זבולון היא מקור התכלת לכל השבטים, אך גם לעמים אחרים. ובעת גלות בבל נשאר חלק משבט זבולון בארץ בזכות התכלת, אשר מועטים בעולם היודעים להפיק צבע תכלת כדוגמתם.

"לכורמים וליוגבים" — אלו צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה (שבת כ"ו). אזור צור הוא המקום הטבעי להפקת התכלת.

"ואמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך מכזיב לצור, ומצאתי זקן אחד ושאלתיו לשלום, אמרתי לו: פרנסתך במה היא? אמר לי: מחלזון וכו'. עם זאת לא אל צבירת הכסף, ולא אל איסוף ממון רב על ידי הצבע היקר עיניו של זבולון, אלא אל הקדושה שהוא מבטא.

"תכלת דומה לים, ים דומה לרקיע, רקיע דומה לאבן ספיר, אבן ספיר דומה לכסא הכבוד" (חולין פ"ט). התכלת — סמל הקדושה, הציץ בראשו של כהן גדול על גבי תכלת היה נתון, יריעות המשכן שזורות היו תכלת. ואף התכלת שבציצית כולן נועדו לרומם את האדם ולהעלותו מעולם החומר והארציות אל מרחבי שמים.

הספינה שבדגלו של זבולון, אינה סמל המסחר בלבד, אלא סמל ההפלגה אל מרחבי הים, אל מרחבי המחשבה, אל אופקים חדשים, אל מקור ההשראה, המזככת את האדם ומרוממת אותו לעולם רוחני גבוה מאד.

לא בכדי אומרת הגמרא בקידושין פ"ב — "הספנים — רובן חסידים", כי טובלים הם כל ימיהם בים של תכלת, תכלת הים ותכלת שמים. זוהי אם כן נחלתו של זבולון, זוהי המשיכה הפנימית של בני השבט אל הים, וכל ישראל צריכים לזבולון כי הוא חוט התכלת — המקשר בין ארץ לשמים, בין אדם לבוראו, ובין ישראל לקונם.

ב. אשר — טובל בשמן רגלו

האופי המיוחד לכל נחלה בארץ ישראל בא לה מן המרכז המשותף, מלב הארץ, מירושלים היושבת בטבור הארץ: "כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש, כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם, שנאמר: "יושבי על טבור הארץ". וממנה משתיתו (יסודו) של עולם יוצאת. וירושלים באמצעיתיה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל, ואבן השתייה לפני הארון, שממנה נשתת העולם. ושלמה שהיה חכם, עמד על השרשים היוצאים ממנה לכל העולם: גיד שהוא הולך לכוש — נטע עליו פלפלין, וכן נטע כל מיני אילנות ועשו פירות". (מדרש תנחומא — קדושים).

הברכה מירושלים שופעת בערוצים מיוחדים, ואף כל שבט זכה לסגולתו המיוחדת מאותו ערוץ ואפיק העובר בנחלתו. זה ההסבר לדברי רבי שמעון בן יוחאי האומר: "שתיים עשרה ארצות ניתנו כנגד שנים עשר שבטים, ולא שוו טעם פירות שבט זה לטעם פירות שבט זה". (ספרי עקב).

מוסיף עליו ר' יוסי בן משולם האומר: "מנין אתה אומר שכשם שניתנו מטעמים בארץ כך ניתנו מטעמים בים"? תלמוד לומר: "ולמקוה הים קרא ימים", מגיד שלא שוו טעם דג העולה בעכו לטעם דג העולה בצור", (שם). זבולון ואשר, השבטים הצפוניים בארץ ישראל, כל שבט ונחלתו המיוחדת וברכתה, זבולון השוכן "לחוף ימים" — זכה לברכה בדגי הים על טעמיהם המיוחדים, שבט אשר זכה לנחלה דשנה, ארץ זית שמן, מן הנחלות הפוריות בארץ ישראל כולה.

נחלת אשר יחוד לה משלה, ארץ שופעת אושר ו"מושכת שמן כמעין", (רש"י דברים ל"ג כ"ד), ודגלו של אשר וסמלו: "מצויר עליו אילן זית" (במדבר רבה ב').

הזית והשמן אמנם סימן לעושר הוא, וכמובא במסכת מנחות (פ"ה עמוד ב'): "וטובל בשמן רגלו" — זה חלקו של אשר, אמרו: פעם אחת נצרכו אנשי לודקיה לשמן. מינו להם אחד ואמרו לו: לך אצל פלוני והבא לנו שמן במאה רבוא, הלך ומצאו לפלוני שהיה עוזק תחת זיתיו, והמתין לו עד שסיים מלאכתו והלך עמו, כיון שהגיע לעירו, הוציאה לו שפחתו קומקום של חמין ורחץ ידיו ורגליו, והוציאה לו ספל של זהב מלאה שמן, וטבל בו ידיו ורגליו. לקיים מה שנאמר: "וטובל בשמן רגלו".

מה ראה אס-כן, התלמוד להביא לנו עובדה זו? העובדה ששבט אשר זכה לעושר ולמעדרנות — עם כל הברכה שבכך, קיימת עמה סכנה, של

"וישמן ישורון ויבעט", ושהעושר והשמן הרב יהיה לרועץ?
אך ללמדנו בא, כי שבט אשר זכה לרומם את העושר שנפל בחלקו,
שיהיה משרת וכלי־קודש.

כלי המשכן נמשחו בשמן המשחה, ורק אז נכנסו אל הקודש, מלך וכהן
גדול נמשחים בשמן, ורק אז מתקדשים הם לתפקידם. אכן, השמן
כשמשמשים בו לחולין להרבות עושר ותפנוקים, מביא הוא לידי בעיטה,
אך אם משתמשים בו אל הקודש, הרי הוא מעלה את החולין מעלה מעלה.
"טובל בשמן רגלו", אפילו הרגל הבאה במגע עם אבק הדרכים, עם רפש
וטיט חוצות, אף היא טבלה בשמן, ואף היא שמרה על קדושתה ומעלתה.
וכמובא בספרי החסידות הסבר לברכתו של יעקב לשבט אשר: (בראשית
מ"ט כ'): "מאשר שמנה לחמו", אך עם כל זאת — העושר לא יהיה למכשול.
ולחפץ: "והוא יתן מעדני מלך" — מלכו של עולם. הוא יפיק מן העושר ברכה
רבה, יודה לד' על העושר שגמל עמו ועל חסדיו, וישתמש בשמן לתוספת
קדושה, ויתן בכך מעדנים ונחת רוח למלך מלכי המלכים הקב"ה.

ג. ארץ אשר — מנעולה של ארץ ישראל

ואכן, כך היה מנהגם של בני לודקיה שכניהם של שבט אשר בצפון,
לקחת את הברכה החמרית שזכו לה משמים, ולהרימה אל הקודש, כמובא
במסכת שבת קי"ט:

"אמר ר' חיא בר אבא: פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיה,
והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם, ושש עשרה
שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות, וכוסות, וקיטוניות, וצלוחיות
קבועות בו, ועליו מיני מאכל וכל מיני בגדים ובשמים, מכל מה שנברא
בששת ימי בראשית. ותינוק אחד היה יושב באמצעיתו וכשמניחין אותו, היה
התינוק מכריז ואומר: "לד' הארץ ומלוואה תבל ויושבי בה", וכשמסלקין אותו
אומר: "השמים שמים לד'. והארץ נתן לבני אדם". אמרתי לו: בני, במה זכית
לכך? אמר לי: קצב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי תהא זו לשבת.
אמרתי לו: אשריך שזכית, וברוך המקום שזכך לכך".

כל עוד שאדם מתכוון באכילותיו למלא את כרסו ולהוסיף על בהמיותו,
עליו לדעת שלא לשם כך ניתן המאכל לאדם, אלא "לשם הארץ ומלוואה
תבל ויושבי בה", ואסור לאדם לפגום בקדושת הארץ שהיא כולה לד'. ורק
אם אכל את מאכלו בקדושה, מתוך ידיעה שבכל — שרויה שכניה, ומלא כל
הארץ כבודו, גם במאכל וגם בכל המעשים החמריים והבהמיים של האדם,

רק אז אפשר לקרוא "השמים" — אמנם שמים לד' — אך — "הארץ נתן לבני אדם", אך זאת — כדי שיעשו אף ממנה "שמים" — כדברי הרבי מקוצק. בני לודקיה היו נוהגים כשמאי, שהיה מוצא בהמה נאה היה אומר זו לשבת, עד שמצא אחרת נאה הימנה, וכך היו כל אכילותיו — גם המאכלים של ימי החול — אכילה של קודש, אכילה שקדושת שבת שרויה עליה. בני אשר ובני לודקיה, אלה אף אלה נטלו כלי זהב, לקשט בהם ולעטר בהם את המגדים ואת השמן, כאותם מביאי ביכורים לירושלים המעטרים את הבכורים בקלתות של זהב זה פשר מנהגו של אותו אדם אשר הוציאו לו ספל של זהב מלאה שמן, לקיים מה שנאמר "וטובל בשמן רגלו".

"ארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל" (רש"י דברים ל"ג כ"ד). לא רק משום ששכנה בצפון נחלות השבטים האחרים, אלא משום שבנחלה זו וביחודה טמון המפתח והמנעול להתנהגות עם ישראל ושבטיו בכלל בארצם ובנחלתם.

פרק ו' צור וירושלים

א. ארץ החיים — זו צור וחברותיה

מלחמה מתמדת היא בין הגוף לנפש, כשזה קם — זה נופל, "ותקון הנפש — בחורבן הגוף, ובנין הגוף — חורבן לנפש", (רמב"ם — הקדמה לפירוש המשנה). עקרון זה קיים אף בין עם לארצו: "פן תאכל ושבעת, ובתים טובים תבנה וישבת... וכסף וזהב ירבה לך... — ורם לבבך ושכחת את ד' אלוקיך" (דברים ח' י"ג). בנין גופו של העם ובסוסו החמרי — סכנה הם לנפש העם, מאידך לעיתים העדר נכסים מרובים יש בכך ברכה, "ויאה עניותא לישראל" (חגיגה ט' ע"ב), כי אז שם העם דגש על עניניו הרוחניים וטיפוחם. צור המעטירה, מרכולת העמים ומרכז החיים והכלכלה — בנחלת זבולון ואשר היתה, היא סמל לעושר ולהצלחה, לעומתה ירושלים עם כל עושרה, יתרונה הוא ברוחניותה. שני תכנים אלה אינם יכול להמצא בעולם יחדיו ובעת ובעונה אחת. כשזה קם זה נופל. ולא נבנתה צור — אלא מחרבנה של ירושלים — "קיסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן — אל תאמן, ישבו שתיהן — אל תאמן, חרבה קיסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמין, שנאמר: "יען אשר אמרה צור על ירושלים האח! נשברה דלתות העמים, נסבה אלי, אמלאה — החרבה!" (יחזקאל כ"ו ב') "אם מלאה זו — חרבה זו, אם מלאה זו — חרבה זו". (מגילה ו').

מאבק נצחי הוא בין החומר והרוח, כשצור וירושלים הם סמלי המאבק, שתיהן הן "ארצות החיים", צור ארץ בה סואנים חיי החומר, ואילו ירושלים בה חיי הרוח, חיי עולם הנטועים בה: "אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים". והלא אין "ארץ החיים" אלא צור וחברותיה — תמן שובעא תמן זולא, (שם השפע שם הזול)? אלא ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח" (בראשית רבה ע"ב). צור — סמל היא לחיי הגוף, ואילו ירושלים סמל לחיים הרוחניים, לחיים הנצחיים. הגוף — סופו למות, ואילו הרוח — בת אלמוות היא. לירושלים נאה השם "ארץ החיים", כי אפילו המתים בה מיתת הגוף — סופם לחיות חיי נצח. "ונתתי צבי בארץ חיים".

ב. יש ארץ מגדלת גבורים

ברכתה של צור לא מחכמת אנשיה באה לה וחריצותם, אלא מברכת הארץ אשר הם שוכנים בה. את האומנות בעבודת העץ והאבן, את אומנות כלי הזכוכית, את כשרון השליטה בימים והמסחר, וכן את עשרם, כחם וגבורתם, לא מכחם שלהם באה להם הברכה, כי אם ברכת הארץ אשר ישבו עליה. היא המשפיעה להם מטובה.

כאשר שולח משה את המרגלים לתור את הארץ "ממדבר צין עד רחוב לבא חמת" אשר מצפון לצור וצידון, מסב הוא את תשומת לבם באומרו: "וראיתם את הארץ מה היא, ואת העם היושב עליה, החזק הוא — הרפה?" — "יש ארץ מגדלת גבורים, ויש ארץ מגדלת חלשים, יש ארץ מגדלת אוכלוסין" וכו', התבוננו בעושרו של העם, בכושרו, בחזקו ברבוי האוכלוסין שלו, ומן העם היושב בארץ, תכירו את מהותה של הארץ, את מעלתה ואת הכוחות הצפונים בה".

אף אברהם אבי האומה בעזבו את ארצו ואת מולדתו אל הארץ הנכספת, היה הולך ותוהה, מה טיבה של אותה ארץ מובטחת, וכיצד ידע כי אכן זוהי הארץ הטובה אותה הועיד לו השם ולבניו אחריו?

"אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותם אוכלים ושותים ופוחים — אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת, וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותם עסוקים בנכוש בשעת הנכוש, בעדור בשעת העידור — אמר: הלואי יהי חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה: "לזרעך נתתי את הארץ הזאת". (בראשית רבה — ל'). את ארץ צידונים, את נחלת אשר וזבולון.

זבולון ואשר זכו לנחלה אשר לא רק אדמתה העניקה להם את ברכתה ואת שמנה, אלא אף לנחלה אשר רוח החריצות וחכמת החיים והמסחר שרויה בה.

ג. עתידה ירושלים להתמלא מברכתה של צור

את הברכה הזו ינקו צור וצידון, אשר הנביא שר שירי תהילה על עושרן — מלשד אדמת ארץ ישראל: "צור, את אמרת אני כלילת יופי", הנביא מלא התפעלות מן העושר הזורם אליה מכל הכוונים: — "הברושים משניר", "הארז מלבנון", "אלונים מבשן", וכיצד עמים נרתמים למאמץ ההתעשרות והתעצמות של צור: "תכלת וארגמן מאיי אלישה" "יושבי צידון וארווד היו שטים לך", "זקני גבל — מחזיקי בדקך", "פרס ולוד ופוט — היו בחילך אנשי

מלחמתך — על חומותיך סביב". "תרשיש — סוחרתך", "יון — רוכליך", "דמשק, ערב ונשיאי קדר" — מביאים אליה עושר אנדי: כסף, ברזל, בדיל, כלי נחושת, סוסים, פרדים, נפש אדם, נופך, ארגמן, רקמה, אבן יקרה וזהב, אפילו "יהודה וארץ ישראל" שולחים באמצעותה של צור לכל קצוי העולם, מן הפירות שנשתבחה בהן הארץ, ומיני בושם נדירים: "בחיטי מינית ופנג, דבש ושמן וצרי", "ותמלאי ותכבדי מאד". — עד אשר יגיע "יום מפלתך". "וירדו מאוניותיהם כל תופשי משוט" "ויזעקו מרה" "ויעלו עפר על ראשיהם" (יחזקאל כ"ז).

כי יש יום, אשר נמלאה סאתה של צור, ועתידה ירושלים להתמלא מחורבנה, וברכת הארץ תשוב לבעליה האמיתיים, ואף גבורת אנשי צור וצידון אשר שאבו אותה מהיותם דרים בארץ ישראל — ובנחלתו של שבט זבולון, אשר תכונת חרוף הנפש היא מתכונות נפשו — "זבולון עם חרוף נפשו למות" (שופטים ה'), משבט זה, מאדמתו, נחלתו ומן האוירה המיוחדת המאפיינת אותה — שאבו יושבי צור עוז וגבורה. כוחות מיוחדים אלה ישוּבו אל העם אשר הוא הבעלים הטבעיים של הארץ הזו. בני אברהם יצחק ויעקב העזים שבאומות — ישוּבו לדבוק במולדתם, לנשום את אוירה ולינוק ברכתה.

וסוף ברכתה של צור להצטרף אל הקודש ולהתהפך אליו, וגאונה ששונה עושרה ועצמתה הכלכלית יתקדשו אף הם. כדבר הנביא זכריה על צור (זכריה ט'): :

"וגם חמת תגבול בה, צור וצידון... הנה השם יירישנה... והסירותי דמיו מפיו, ושיקוציו מבין שיניו — ונשאר גם הוא לאלוקינו".
על ידי הסרת השלילה ישאר הטוב בטהרתו והכל יתקדש — "ונשאר גם הוא לאלוקינו" — אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבאדום. "והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבوسی" — אלו טיאטריאות וקרקסאות שלהן, שעתידים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים. (מגילה ו').

קול המונה של צור השמחה בשמחת העושר ועליצות החיים, השמחה לאידה של ירושלים החרבה, יהפך לקול של תורה, לקול של קדושה וטהרה. ובירושלים הנבנית ישמע קול גבורת בנים השבים לגבולם.